

ÇALIŞMA ALANLARININ DÜZENLENMESİNDE SOSYO-ERGONOMİK YAKLAŞIM

Dr. Ferda ERDEM

Zamanımızın büyük bir bölümünü geçirdiğimiz çalışma alanları, uzun bir süre yalnızca üretim sistemlerinin etkinliği ve çalışanların güvenliği açısından ele alındı. İşletmenin kaynaklarından biri olan çalışma alanları, bugün teknik ve sosyal işlevi birlikte alınarak sosyo-ergonomik bir yaklaşımla düzenleniyor ve bu konudaki çalışmalar uygun bir sosyal iklimi geliştirecek psiko-sosyolojik faktörlerle genişletiliyor. Çalışmamızda, alan düzenlemesine ilişkin bu faktörlerden kişisel alanın önemi, alanların sosyal ilişkileri geliştirici yönü, alan düzenlemesine çalışanların katılımının sağlanması ve konunun işletme imajı açısından önemi incelenmiştir.

Çalışma Alanları İşletmenin Bir Kaynağıdır

Çalışma alanlarının düzenlenebilir olması, bu alanların kaynak olarak ele alınmasını sağlar. Her alan hacmi, biçimi, bu alan içinde kişi ve objelerin yerleşim düzeni ile bir kaynaktır. Çalışma alanının organizasyonu işletmenin sosyal ve teknik fonksiyonu üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu nedenle tüm kaynaklarında olduğu gibi alan konusunda da işletmenin gelişme stratejileri ile ilişkili olarak kısa, orta ve uzun dönemli amaçlar doğrultusunda planlama yapması söz konusudur.

Çalışma alanlarının teknik fonksiyonu dikkate alındığında, bu alanların üretim sistemiyle uygunluğu, teknolojik değişimlere yatkın bir esnekliğe izin vermesi önemlidir.

Diğer bir açıdan çalışma alanları, çalışanların konfor ve etkinliğinin temel faktörlerinden birini oluşturur. Bu sadece fiziksel anlamda bir konfor değildir. Kuşkusuz temiz, aydınlık, gürültüden arındırılmış alanlar, kişinin etkinliğinde önemlidir. Ancak bunun ötesinde belli bir tatmin düzeyini sağlamaya yönelik bir düzenleme gerekmektedir. Bu düzenlemedeki unsurlar, çalışma alanlarının çalışanlar üzerindeki öznel etkilerini içermektedir ve bu etkiler, alanın kabul edilebilir bir tatmin düzeyini gerçekleştirmeye uygun olması ile ilişkilidir.

Çalışma Alanlarının Düzenlenmesinde Yeni Kriterler

Çalışma alanları, bireysel alanlar ve kolektif dinamiklerin birbirine geçmiş halidir. Bu alanlar işletmenin içinde veya dışında sosyal aktivitelerin güçlü noktaları olan birçok yeri kapsar. İşletme kapısı, dış dünya ile işletme arasında bir geçiştir. Dışarı ve içeri ayırımı ile organizasyon alanının global olarak algılanması, profesyonel yaşamı nitelikle için bir alana "ait olma-olmama" durumunu gösterir. Taşıma araçları, farklı atölye ve servislere giden işçiler arasında ilişkilerin kurulduğu ortak alanlardır. Servis ve atölyeler, belli bir aktiviteyi yerine getirmek için bir araya gelen kolektif alanlar, ancak daha önce görülen veya görülmeyen sınırlarla belirlenmiş kişisel alanları içeren alanlardır. Tuvaletler, izole olma ya da karşılaşma yerleri; kantinler, karşılaşma gruplaşma ya da çatışma yerleridir. Dolayısıyla her alan fonksiyonel ve psiko-sosyolojik birçok görüntüyü içerir. Aşağıda ele aldığımız konular bu görüntülerin belli başlıkları olup, aynı zamanda alan düzenlenmesinde yeni yaklaşımların temel noktalarıdır.

Kişisel alanlar, güvenlik hissi ve bireysel gelişim: Çalışanların kendilerini güven içinde hissetmeleri için kendilerine ait alanın net bir biçimde belli olması, yani kişisel alanın açık bir tanımı gerekir. Bu bir anlamda bireysel siperdir (benim yerim ve diğerlerinininki). Dar ve kapalı alanlar dışarıya ulaşabilirlik

Fotoğraflar: Cevdet ÇAĞAN

olanağını daraltır; aşırı bir izolasyon durumuna neden olur. Açık ve geçişken alanlar ise teknik olarak ideal olsa da (akıcılık ve esnekliğe uygunluk söz konusudur), bu tür bir düzenlemede kişisel alanı korumak güçleşir. Sürekli olarak diğerlerinin bakışları altında olmak gerilimi ve kaçışı teşvik eder. Bu nedenle kişisel alanları koruyacak açıklık ve kapalılık derecesi arasında kabul edilebilir bir uzlaşmaya gitmek gerekir.

Çalışma alanlarının bireysel gelişimle ilişkisi kişilerin alanlarını özelleştirmeleri ile yakın ilişkilidir. Çalışanlar kendi alanlarını çeşitli müdahalelerle düzenlediklerinde, alanın boyutları psikolojik etkilerle yeniden çizilir. Bu ayrıca diğerlerinin gözünde bireyin yerinin değerini de belirler. Bunun yanında aletlere kolayca ulaşılabilirlik, alanın çevresel kontrole uygunluğu da yetki geliştirmede önemlidir. Tüm bunlar alanların fonksiyonel esnekliği ile mümkündür.

Sosyo-fonksiyonel araçsallık: Alanlar aktivitelerin özelliklerine göre organize edilir; bölümlenmiş alanlar, çok yönlü kullanılan alanlar, sürekli sirkülasyonun olduğu alanlar, zihinsel işler için gerekli konsantrasyona uygun nispeten izole alanlar vs. Tüm bu yapılarda kişilerin ve âletlerin yerleri, kişilerin biraraya geldiği fonksiyonel noktalar, bu noktalar çevresinde sosyal ilişkilerin alan-zaman değerini geliştirme, âletlere ulaşılabilirlik gibi konular, alanın sosyo-fonksiyonel araçsallık özelliğini oluşturur.

İlişkilerin gelişmesinde en önemli konu iletişimidir. Bugün çalışma alanlarının iyileştirilmesinin açık bir amacı da iletişimi geliştirmektir. Alanın fonksiyonel esnekliğinin, farklı kategorilerde çalışanların entegrasyonunu sağlayacak bir iletişim sistemine izin vermesi gerekir.

Bunun yanında bir organizasyonda etkin bir haberleşme sistemine imkân veren bir yönetim tarzı için, zaman zaman sembolik bir alan ifadesi kullanılır: "açık kapı politikası". Bu politika özellikle aşağıdan yukarıya doğru iletişim kanallarını çalıştırmaya yöneliktir. Açık kapı ile kastedilen, astlar için katı bir hiyerarşiyi simgeleyen, aynı zamanda iletişim engellerini oluşturan, yönetici alanları ile astların alanları arasındaki görülmeyen sınırların kalkmasıdır. Alanın fiziksel karakteristiklerinde bir değişme yoktur ancak, esnek bir hiyerarşik yapı ve etkin bir iletişim sis-

Zamanımızın büyük bir bölümünü geçirdiğimiz çalışma alanları, uzun bir süre yalnızca üretim sistemlerinin etkinliği ve çalışanların güvenliği açısından ele alındı.

Kuşkusuz temiz, aydınlık, gürültüden arındırılmış alanlar, kişinin etkinliğinde önemlidir.

limin, sadece kişisel alanların düzenlenmesine imkân verecek uygulamalarla sınırlandırılmaması gerektiği önemle belirtilmelidir.

Çalışma alanları işletmenin imajıdır: İşletmenin dış çevreye karşı olan ekonomik ve sosyal sorumluluklarına çalışma alanları konusu da eklenmiştir. Bu alanların iyileştirilmesi, gerek personelin gözünde gerekse kamuoyu karşısında işletmenin imajını geliştiren ve dış çevredeki rolünün büyümesine katkıda bulunan önemli bir faktör durumuna gelmiştir.

SONUÇ

Çalışma alanlarının sosyo-ergonomik bir yaklaşımla düzenlenmesi, alanların teknolojik değişiklikler için gerekli fonksiyonel esnekliğe sahip olması,

temi yaratma doğrultusundaki bir politika, açık bir alan simgesi ile ifade edilmektedir.

Alan düzenlenmesine çalışanların katılımı: Bu konu çalışma alanlarına ilişkin yeni yaklaşımların önemli bir yönüdür. Birlikte yaşanan yerler alan çalışma alanlarının kullanımına ve bu alanların iyileştirilmesine ilişkin çalışmalarda birliktelik, paylaşılan her konu ile pekişen ideal sosyal iklim durumuyla yakından ilişkilidir. Günümüz yönetim modelleri, çalışma hayatının her alanına ilişkin, çalışanların öneri potansiyelinden yararlanmaya yönelik olarak gelişiyor. Gerek günlük uygulamalarda gerekse stratejik bir değişim veya teknolojik bir yenilik söz konusu olduğunda, alan düzenlemesine uzmanların ve bu alanları kullananların kolektif düşüncesiyle gitmek, işletme içinde sosyal bir dinamik yaratmaya uygun bir fırsattır. Kuşkusuz alan düzenlemesine katkı

etkin bir iletişime izin vermesi, çalışanların fiziksel konforu yanında psiko-sosyolojik ihtiyaçlarına da cevap vermesini içerir. Tüm bu unsurları göz önüne alacak bir çalışma, çeşitli disiplinleri içeren ekip çalışmasını gerektirir. Ergonom, mühendis, mimar, psiko-sosyologlardan oluşan uzmanların ortak çalışmasına personelin de katılımının sağlanması, organizasyondaki değişikliklere direnci de azaltarak sosyal iklimi iyileştirir.

KAYNAKLAR

FISCHER, G.Nicolas, "Psychologie des espaces de travail", Conception des espaces de travail (Dossier Documentaire), Editions ANACI, Avril 1990.

GUERIN, Jacques, "Enfermement de l'ouvrier ou éclatement des situations de travail?", Revue des Conditions de Travail, n. 19, Semp/Octob., 1989.